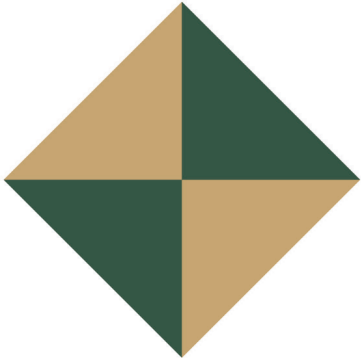

Процедури примирення в цивільному судочинстві

Ця монографія є одним із перших комплексних досліджень доктрини та практики реалізації процедур примирення в цивільному судочинстві України. Автор сподівається, що його робота сприятиме вдосконаленню цивільного судочинства та практики його реалізації.

Видання розраховане на суддів, адвокатів, викладачів і студентів вищих юридичних закладів, а також усіх, хто цікавиться актуальними проблемами цивільного процесуального права.

Олег ГОРЕЦЬКИЙ

ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ

В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Київ – Логос – 2019

УДК 347.925(02)

Г68

Горецький О.В.

Г68 Процедури примирення в цивільному судочинстві. — К.:

Логос, 2019. — 204 с.

ISBN: 978-617-7631-08-7.

Ця монографія є одним із перших комплексних досліджень доктрини та практики реалізації процедур примирення в цивільному судочинстві України. Автор сподівається, що його робота сприятиме вдосконаленню цивільного судочинства та практики його реалізації.

Видання розраховане на суддів, адвокатів, викладачів і студентів вищих юридичних закладів, а також усіх, хто цікавиться актуальними проблемами цивільного процесуального права.

УДК 347.925(02)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ПРИМИРНІ ПРОЦЕДУРИ ТА ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО: ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ТА СУЧАСНИЙ СТАН	15
1.1 Становлення і розвиток процедур примирення в цивільному судочинстві	16
1.2 Мета цивільного судочинства і примирні процедури: постановка наукової проблеми	40
1.3 Процедури примирення в цивільному судочинстві: поняття, система, класифікація, співвідношення з суміжними правовими категоріями	53
Висновки до розділу 1	71
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРИМИРЕННЯ СТОРІН У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	77
2.1 Зарубіжний досвід здійснення процедур примирення у цивільному судочинстві	78
2.2 Принципи процедур примирення у цивільному судочинстві	105
2.3. Підготовка справи до судового розгляду в контексті реалізації примирних процедур у цивільному судочинстві	133
Висновки до розділу 2	152

ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ
В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ ПРИМИРНИХ ПРОЦЕДУР У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	161
Висновки до розділу 3	191
Висновки	199

ВСТУП

Актуальність теми. Еволюція цивільного процесу у глобальному контексті свого осмислення свідчить про постійний пошук найбільш ефективної моделі здійснення цивільної процесуальної діяльності. У різні періоди на території земель сучасної України були проведені реформи судової системи, які не тільки визначили особливості функціонування судової влади і цивільного судочинства, але й ознаменували собою кардинальну зміну основних ідей їх розвитку.

Національні правові пам'ятки в цьому сенсі персоніфікують європейський вибір українського народу, прагнення до формування правової держави, пріоритету прав, свобод та інтересів особистості. Оцінюючи пройдений шлях, можна констатувати, що знаковим для становлення вітчизняної державності стало впровадження європейських демократичних і правових цінностей — незалежного і безстороннього суду, змагального і гласного цивільного судочинства, розширення автономії волі сторін, раціональної судової юрисдикції, закріплення процесуальних можливостей щодо перевірки й перегляду судових постанов, розвиток альтернативних форм і методів вирішення правових конфліктів.

ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Продовженням обраного європейського напрямку руху стали сучасні перетворення в державі. Серед зробленого вже зараз можна назвати назрілу реформу судової влади і судочинства, зокрема розробку фактично нового ЦПК України, в основі якого очікування і потреби суспільства в належному й доступному правосудді, розумних строках судового розгляду, ефективних судових процедурах, виконуваності прийнятих судових рішень.

Набуття чинності змінами до Цивільного процесуального кодексу України надає, з одного боку, нові можливості для осіб, що беруть участь у справі, щодо захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та інтересів, з іншого боку — можливість формування відмінної, порівняно з наявною, судової практики, новітніх підходів у правозастосуванні. Підставами для такої тези є численні новели цивільного процесуального законодавства, серед яких уперше із часів діяльності полюбовних судів і мирової юстиції нормативна регламентація процедур урегулювання спорів за участю судді. Безперечно, це тільки перші кроки на важливому шляху широкого законодавчого тлумачення примирних процедур і зміни основних концептів здійснення правосуддя у цивільних справах. Цивільне судочинство більше не обмежується тільки виконанням охоронної функції, усе відчутніше на його структуру впливає діяльність щодо примирення сторін, що давно і з чималим успіхом застосовується у країнах загального й континентального права.

Такі законодавчі рішення обумовлюють необхідність осмислення примирних процедур як новітньої і перспективної наукової проблематики цивільного судочинства. Не можна сказати, що розглянуті питання зовсім не одержали скільки-небудь серйозного висвітлення в доктринальній правовій літературі. Насамперед, це стосується аналізу закордонного досвіду здійснення примирення сторін, останніх тенденцій у сфері цивільного процесу, суміжних галузей наукового знання і практики, окремих інститутів цивільного процесуального права.

Роботи сучасних учених-процесуалістів Ю. В. Білоусова, Н. Л. Бондаренко-Зелінської, С. С. Бичкової, В. І. Бобрика,

О. В. Гетманцева, О. В. Дем'янової, С. Ф. Демченка, К. В. Гусарова, С. І. Запари, О. С. Захарової, І. О. Ізарової, О. О. Кармази, В. В. Комарова, С. О. Короєда, В. А. Кройтора, Д. Д. Луспеника, Ю. В. Навроцької, Г. О. Огречук, Н. Ю. Сакари, О. М. Спектор, М. П. Курила, М. Я. Поліщук, Ю. Д. Притики, В. І. Тертишнікова, О. С. Ткачука, Г. П. Тимченка, Т. А. Цувіної, С. Я. Фурси, М. М. Ясинка закладають необхідний фундамент для розуміння примирних процедур, можливого прогнозу розвитку теорії і практики цивільного судочинства.

Водночас справедливим вбачається і твердження, згідно з яким ще не склалися стійкі уявлення щодо сутності примирних процедур, їх видів, місця і значення такої діяльності у структурі цивільного процесу, припустимих моделей реалізації у вітчизняному цивільному судочинстві. Видається, що всебічний аналіз поставлених питань буде сприяти формуванню цілісної системи знання щодо примирних процедур, інтенсивного розвитку цього нового соціального і правового інституту, систематизації накопиченого досвіду щодо схилення сторін до миру, визначення напрямів подальшого оновлення цивільного процесуального законодавства і практики його застосування.

Усе це підкреслює актуальність дисертаційного дослідження теоретико-прикладних проблем примирних процедур у цивільному судочинстві.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження здійснювалося в межах планових тем відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України «Актуальні проблеми права власності і цивільних правовідносин у сучасній Україні» (номер державної реєстрації 0112U007721), «Проблеми гармонізації цивільного законодавства України із законодавством Європейського Союзу» (номер державної реєстрації 0115U002136).

Ціль і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретичних основ здійснення примирних процедур, узагальнення наявного досвіду примирення сторін, обґрунтування оптимальної конструкції процедур урегулювання спорів

ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

у вітчизняному цивільному судочинстві в контексті закономірностей і тенденцій його розвитку, важливості подальшої європейської інтеграції національної доктрини і практики цивільного процесу.

Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких завдань:

- проаналізувати основні етапи формування процедур примирення сторін у контексті діалектики розвитку цивільної процесуальної форми розгляду й вирішення цивільних справ;
- узагальнити наявні теоретичні погляди і наукові підходи до розуміння примирних процедур як концептуальної правової категорії даного дослідження;
- визначити, в умовах постійного зближення правових систем сучасності, характер впливу цілей цивільного судочинства на структуру примирних процедур;
- виявити, враховуючи результати останніх змін цивільного процесуального законодавства, особливості реалізації принципів цивільного процесу під час здійснення діяльності щодо примирення сторін;
- обґрунтувати характеристики усталених за кордоном моделей примирних процедур з урахуванням можливості їх імплементації у вітчизняне цивільне судочинство;
- визначити, у межах традиційної структури цивільного процесу, переваги й недоліки правового регулювання підготовки цивільних справ до судового розгляду як основної стадії врегулювання спору за участю судді та здійснення інших примирних процедур;
- виявити проблемні аспекти нормативної регламентації процедури вирішення спору за участю судді в цивільному судочинстві;
- сформулювати пропозиції й рекомендації щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства і практики його застосування.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час здійснення правосуддя в цивільних справах.

Предметом дослідження є примирні процедури в цивільному судочинстві, норми національного й закордонного цивільного процесуального законодавства в цій сфері, практика їх застосування.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і загально-правових засобів і прийомів пізнання явищ дійсності, а також спеціальні методи вивчення цивільного процесуального права.

Основним загальнонауковим методом цього дослідження є закони й категорії діалектики, які дозволили, в умовах постійного реформування судової системи, здійснити всебічний аналіз розглянутого предмета, визначити найбільш адекватні шляхи вирішення наявних проблем правозастосування, створити основу для формування належної судової практики. Зокрема, вивчити природу примирних процедур, дати об'єктивну оцінку процедурам урегулювання спору за участю судді як нормативній основі впровадження примирних процедур у цивільне судочинство, виявити спільність і відмінності законодавчих підходів до їх регламентації, сформулювати нові висновки і гіпотези щодо можливого розвитку цивільного судочинства в контексті його примирної функції.

Системний аналіз сприяв осмисленню примирних процедур як цілісного об'єкта наукового пізнання з характерними для нього внутрішніми зв'язками його елементів. Це дозволило висловити низку авторських суджень щодо специфічних рис структури цивільного процесу з позиції здійснення примирення сторін.

Застосування діяльнісного підходу сприяло вивченню примирних процедур з погляду динамічних властивостей цивільної процесуальної діяльності, виявленню особливостей здійснення таких процедур під час переходу з однієї стадії цивільного процесу до іншої.

Дисертаційне дослідження проводилося також із використанням загальнонаукових методів і принципів розвитку, загального зв'язку, тотожності діалектики, логіки й теорії пізнання, єдності логічного й історичного, об'єктивності і всебічності пізнання предмета, руху від абстрактного до конкретного й від конкретного до абстрактного, аналізу і синтезу, дедукції й індукції, порівняльного та історичного методів, а також інших відомих філософських прийомів, що надає можливість аналізу проблеми, яка розглядається, із загальнонаукових світоглядних позицій, визначити місце і зна-

ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

чення нових теоретичних положень, які формулюються, у системі наукового знання про цивільне судочинство.

Специфіка даної роботи визначила використання як її методологічної основи загальноправових способів і прийомів вивчення дійсності. До них належать: *формально-догматичний метод*, застосування якого сприяло формуванню основних понять і категорій цього дослідження, виявленню сутності нормативної моделі примирних процедур у цивільному судочинстві, логіки її розвитку; *історико-правовий аналіз* був необхідний для розуміння генези становлення примирних процедур, їх особливостей у різні періоди часу, оцінки змін основоположних концептів здійснення правосуддя у цивільних справах; *порівняльно-правовий метод* служив пізнанню закордонних цивільних процесуальних норм і інститутів, моделей реалізації ідеї примирення сторін у цивільному судочинстві, спільного й відмінного у правовому регулюванні діяльності щодо примирення сторін.

Спеціальним методом дослідження примирних процедур у цивільному судочинстві був *метод узагальнення й аналізу судової практики*, що дозволив установити крізь призму правозастосування прогалини й недоліки чинного цивільного процесуального законодавства, визначити необхідні шляхи його вдосконалення, сформулювати основні положення й висновки дослідження, поєднуючи теорію і практику здійснення примирних процедур.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що ця робота є першим, в умовах формування нових напрямів наукового пошуку цивілістичної процесуальної науки й нової судової практики, дисертаційним дослідженням теоретичних проблем примирних процедур у контексті послідовної реалізації охоронної й примирної функції цивільного судочинства. Наукову новизну дисертації становлять такі основні положення, висновки і рекомендації:

вперше:

1) доведено, що в особливостях предмету та методу правового регулювання, суб'єктного складу, мети виділення і правових наслідків здійснення необхідно шукати характерні ознаки процедур при-

мирення. Правові відносини, які виникають у процесі примирення сторін, дозволяють розглядати їх як систему, яка існує в межах єдиних складних цивільних процесуальних відносин;

2) обґрунтовано, що процедури примирення — це урегульовані нормами цивільного процесуального законодавства послідовно здійснювані під контролем суду дії посередника та осіб, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках і самого суду, спрямовані на врегулювання спору мирним шляхом і закриття провадження у справі, а також досягнення цілей цивільного судочинства;

3) аргументовано, що здійснення примирення сторін є відмінною рисою європейської правової традиції, в якій усне посередництво було основним способом урегулювання спорів на різних етапах розвитку європейських народів. Теорія та практика пройшла шлях від закріплення посередництва як попередньої процедури перед зверненням до суду до примирення сторін як головного завдання і принципу цивільного судочинства;

4) визначено, що помітними результатами пошуку нових методів і способів вирішення правових спорів став розвиток примирних процедур як частини більш загального процесу оптимізації розгляду і вирішення цивільної справи. Поряд зі спробами оптимізувати цивільну процесуальну діяльність і підвищити її ефективність сучасний період розвитку цивільного процесу характеризується таким же незворотнім процесом уніфікації та гармонізації судових процедур. Одним із проявів розглянутих тенденцій, є і впровадження примирних процедур у цивільне судочинство;

5) доведено, що активність сторін у сфері застосування примирних процедур є основою нормативних моделей примирення, незважаючи на відмінність в переліку таких процедур, формальних і фактичних заходів примусу до їх використання;

6) аргументовано, що принципи примирних процедур — це основні положення, що розкривають правову природу діяльності щодо врегулювання спору, визначають способи впливу на суспільні відносини, що виникають між судом і учасниками процесу в межах його проведення, послідовність здійснення, а також права

ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

і обов'язки її суб'єктів. Ці засади є процесуальними гарантіями проведення примирення сторін, належної процесуальної форми врегулювання спору, статусу її учасників тощо.

дістали подальшого розвитку положення щодо:

7) етапів становлення і розвитку засадничих ідей здійснення правосуддя у цивільних справах, котрі обумовлені доктринальною характеристикою категорій «суб'єктивне право» та «права і свободи людини», що визначила порядок і межі здійснення і захисту такого права, розробку концептів ліберального та соціального цивільного процесу, а також його оцінку в контексті забезпечення права на справедливий суд;

8) ускладнення судових процедур, збільшення строків розгляду і вирішення цивільних справ, обов'язкова участь представників і збільшена вартість ведення процесу в країнах класичного цивільного судочинства зумовила становлення і розвиток альтернативних способів вирішення правових спорів;

9) стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду, яка має розвиватися в аспекті вивчення обґрунтованості позову і заперечень на нього, контролю за рухом справи в цілях запобігання його можливої надмірної тривалості розгляду, недопущення здійснення необґрунтованих процесуальних дій, забезпечення правильності судового розгляду, створення умов для укладення мирової угоди;

10) ефективності нормативної регламентації можливості врегулювання спору за участю судді як одної із імовірних форм реалізації обов'язку суду сприяти врегулюванню спору шляхом досягнення угоди між сторонами. Доцільно говорити не лише про врегулювання спору за участю судді, а й у цілому про примирні процедури як процедури досягнення примирення сторін у вже розпочатому спорі.

удосконалено:

11) поняття «інститут врегулювання спору за участю судді» як відносно самостійної сукупності правових норм, відокремлених у межах цивільного процесуального права, які регулюють специфічну групу суспільних відносин. Ці суспільні відносини виникають у

зв'язку із проведенням процедури врегулювання спору за участю судді. Дана сукупність правових норм підпадає під поняття міжгалузевого інституту з огляду на спільність правової природи примирення сторін, тотожність завдань, що стоять перед судом, засоби їх досягнення, порядок здійснення і однорідність змісту правових норм;

12) поняття «підготовче засідання», основними характеристиками якого є: обов'язковість проведення по кожній цивільній справі, яка розглядається в порядку загального позовного провадження; порядок проведення; підготовче засідання є завершальною формою виконання цілей і завдань підготовчого провадження.

Практичне значення отриманих результатів визначається актуальністю обраної теми, новизною положень і висновків. Викладені теоретичні положення, висновки, пропозиції й рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері — для подальших досліджень актуальних проблем науки цивільного процесуального права, а також для продовження наукової розробки теорії процедур примирення в цивільному судочинстві;
- у законопроектній роботі — під час укладання нових процесуальних кодексів, внесення змін і доповнень до чинного Цивільного процесуального кодексу України;
- у правозастосувальній практиці — для використання судом під час трактування цивільних процесуальних норм або під час обґрунтування судових рішень;
- у навчальному процесі — у процесі викладання навчальної дисципліни «Цивільний процес», під час підготовки навчальної літератури і навчально-методичних матеріалів до семінарів і практичних занять з указаної дисципліни.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорена на засіданні відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Основні положення, висновки і рекомендації дисертації обговорювалися на наукових конференціях, круглих столах, семінарах, зокрема, на: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції

ПРОЦЕДУРИ ПРИМИРЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

«Концепція розвитку правової держави в Україні» (м. Тернопіль, 29 вересня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Чотирнадцяті економіко-правові дискусії» (м. Львів, 5 жовтня 2016 р.). Тези наведених наукових зборів опубліковані.

Публікації. Основні результати й висновки дисертаційного дослідження опубліковані автором у шести наукових статтях у фахових виданнях з юридичних наук, одна з яких включена до міжнародних науково-метричних баз, а також у двох тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1
ПРИМИРНІ ПРОЦЕДУРИ
ТА ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО:
ІСТОРИЧНИЙ НАРИС
І СУЧАСНИЙ СТАН

1.1 Становлення і розвиток процедур примирення в цивільному судочинстві

Протягом багатьох століть формувався порядок розгляду цивільно-правових спорів, подолавши непрості етапи свого становлення й розвитку. Історична ретроспектива дозволяє простежити за кожним новим витком удосконалення процесуальних форм, побачити в них спільне і відмінне на прикладі європейських країн і України, виявити переваги та недоліки того чи іншого законодавчого рішення, і в підсумку, визначити тенденції сучасного розвитку правосуддя в цивільних справах.

Разом з цим, можна говорити про важливість звернення до надбань цивільної процесуальної думки і законодавства, які дають уявлення про час появи як самостійної науки цивільного процесу, об'єкти і предмети її досліджень. У такому контексті все більше актуалізується необхідність переосмислення пройденого історичного шляху, усталених понять і категорій цивілістичної процесуальної доктрини, нового погляду на формування інститутів і стадій цивільного судочинства, а також інших аспектів і особливостей правового регулювання цивільної процесуальної діяльності суду і осіб, які беруть участь у справі.

Знаковою сьогодні вбачається та обставина, що одним із численних інструментаріїв пізнання цивільного судочинства стають процедури примирення як відносно новий напрям розвитку системи розгляду правових конфліктів. Але наскільки б новими і в певному сенсі унікальними за своєю природою й сутністю не були б сучасні процеси розвитку сфери цивільної юрисдикції та судових процедур у глобальному контексті, проте і вони мають витoki свого зародження, часові межі, хронологічна послідовність яких пов'язана з історією вітчизняної державності, форм судоустрою та цивільного судочинства, що мали місце в різні періоди.

У контексті таких положень та обраного предмету дослідження видається значимим аналіз фактів минулого і мислене відтворення етапів еволюції цивільного судочинства, розуміння на цій основі

[Перейти на сайт →](#)